

Øjets samvittighed

Geolitteratur. Bruce Chatwin skabte en grænsesprængende genre på tværs af rejselitteratur, fiktion, etnografi og traditionel folklørefortælling. Fra bogprojekt til bogprojekt opførte Chatwin sig først som en videnskabsmand der sætter sig ind i stedet og dets folk, det være de særlige grænseegne mellem Wales og England, slaveforholdene i Benin, eksiltilstanden i Patagonien eller arkæologien og etnografien om den oprindelige australske befolkning. Dernæst digtet han.

H Alexander Carnera
Forfatter og essayist, København.

Hans mest gennemgående træk var at forsvinde, har de som kendte ham sagt. Den ene dag sad man og talte med ham, den næste dag var han væk. Mest berømt er den besked han efterlod til sin daværende chefredaktør for The Sunday Times Magazine, hvor han var ansat i en kort periode: «Rejst til Patagonien». Han var *born to move*. Der er næsten ikke det sted på kloden han ikke nåede at sætte sine ben. Men for Bruce Chatwin var det at rejse det samme som at udforske både sig selv og det sted han tog hen. Det særlige er at han skabte en ny litterær genre på tværs af historiefortællinger, rejselitteraturen, etnografi og arkæologi og han fornyede måden at rejse og bevæge sig på. Han bevægede sig med en langsomhed for om muligt at tage det pågældende land i besiddelse. Man må have fødder, men også rødder. Man må bevæge sig, men hvad det gælder om, er at indtage stedet. Her er han i familie med Ryszard Kapuscinski og Paul Theroux, men også med Joseph Conrad og Walt Whitman.

Med sin særlige stedssans og lyriske mytologi bidrog Chatwin til en ny genrenedende litteratur med en form for *økologisk afsæt*. Han var ikke en politisk forfatter i senmoderne forstand, men optaget af det ældgamle metier det er at bære vidne for et sted og et folk. At bære vidne var for Chatwin et samvittighedsfuldt spil mellem fantasien som middel til erkendelse og fantasien som identifikation med verdenssjælen. Hans bøger er spækket med research og fakta, men det der gør denne viden virkelig og levende er hans evne til at danne skarpe billeder. Øjets samvittighed består i at skabe billeder for det potentielle, for det som ikke er eller har været og måske heller ikke vil blive, det potentielle mangfoldighed, som Italo Calvino udtrykte det. Chatwins pædagogik var at bruge sig selv ved hjælp af metoder man opfinder undervejs. Som Paul Cézanne forstod han at livet er skræmmende, men værd at udforske, værd at skabe billeder af.

Selvom han aldrig rørte en pensel, var han en slags ekspressionistisk maler der skabte fortættede billeder af enhver tænkelig situation. Fra sin tid hos auktionsfirmaet Sotheby's lærte han at beskrive og betragte de antikke og kunstneriske genstande med stor sans for detaljen. Det specielle var at denne ekspressionisme tilmed skabte grundlaget for en ikke-borgerlig og anti-kapitalistisk livsførelse. Hans bidrag til den pågående diskussion om kunst, kritik og kapitalisme, er at man må begynde med «basis», med substansen i den menneskelige erfaring, den langsomme skærpelse af en integritet og autenticitet og ikke med overbygningen, det være sig institutionerne, statsapparatet og lovene. De sidste vil på eet plan altid sejre. Men i et senkapitalistisk samfund styrer man borgerne ved gennem kapitaliseringen af dets følelser, tanker og handlinger at få dem til at forvalte deres liv i overensstemmelse med en merkantil livsindstilling. Derfor handler kritisk følsomhed og andre betydningsdannelse om selve berigelsen af vores erfaring. Og her spiller det ekspressive og evnen til at være modtagelig for andre sanseindtryk en vigtig rolle.

I lighed med sit store forbillede Joseph Conrad viser

Chatwin at den totaliserende impuls i den moderne epoke manifesterer sig i geografien (gennem imperiet), tankemæssigt (gennem oplysningen) og moralsk (gennem forløsende kunst). Forfatterens evne til at skabe billeder af verden i fragmentariske sanseindtryk er en modstand mod og kritik af totaliseringen. I en kapitalistisk kultur hvor vi lever oversvømmet af præfabrikerede billeder er den genreoverskridende litteraturs fremmeste metier at værne om vores evne til «at skabe skarpe billeder med lukkede øjne, til at få farver og former til at dukke frem af en række sorte bogstaver på hvidt papir, til at *tænke* i billeder.»¹

Hans nyudgivne breve, samlet af Nicolas Shakespeare og Chatwins kone Elizabeth, er historien om det øje der træner sig til at se på tingene og verden, først som videnskabsmanden der skelner det sande fra det falske, dernæst som digteren og fortælleren der ved at han først forstår når han samvittighedsfuldt sanser detaljerne ved tingene og menneskene.² Allerede hos Sotheby's havde Chatwin det berømte «øje» der hurtigt kan «se» en ægte Picasso fra en falsk. Det er øjet han ser med, men det er også øjet der udvikler sig. Den tyske forfatter W.G. Sebald har sagt at Chatwin forbliver en gåde, man kan aldrig klassificere hans bøger. Alt hvad der er sikkert er, at deres struktur og intentioner placerer dem i en ukendt genre. Dette gælder ikke mindst mesterværkerne *Drømmespor* og *I Patagonien*. I forbindelse med udgivelsen af *Drømmespor* sagde han udtrykkeligt til sin forelægger: Det meste er fiktion, det meste er opdigtet. Men det er lavet på en måde der gør historien mere virkelig.»³

{ Jeg burde nedfælde et resumé over de tanker, citater og møder som havde moret og optaget mig, og som jeg håbede kunne kaste lys over det, der for mig er spørgsmålet over alle spørgsmål: karakteren af menneskets rastløshed. »

NOMADENS ETOS

Odysseus, Homers helt, drager ud ikke kun for at møde eventyr, erfare og tilegne sig verden, men også fordi han ikke kan sidde stille. Rejsen er en konstruktion der fremstiller en eksistentiel kendsgerning: historien om sindets vækst. Chatwin brugte det meste af sit voksne liv på at udforske Pascals udsagn om at al menneskelig ulykke stammer fra dets manglende evne til at sidde stille i et rum. Chatwins greb bestod i at det Pascal kalder «menneskelivets fortabelse», som en konsekvens af menneskets behov for adspredelse, i virkeligheden rummer en instinktiv vandringskraft. Rastløshed forvandlet til simpel adspredelse river os væk fra den mere udstrakte koncentration og hengivelse til et materiale. Det moderne liv er på mange måder en kontrolmaskine der har gjort adspredelsen og dens iboende kedsomhed til forbrugssamfundet og kapitalismens måde at disciplinere og tæmme dets borgere og holde dem væk fra livets væsentlige spørgs-

BRUCE CHATWIN (1940-1989)

Britisk forfatter, der skrev selvbiografisk om sine rejser. Han fik særlig anerkendelse for sin elegante stil og fortællerkunst. Hans debut *I Patagonien* kom i 1977. Andre berømte værker er *Vicekongen af Quidar* (1980, filmatiseret), hvor handlingen er lagt til Afrika, *Det sorte bjerg* (1982, filmet), med handling fra Irland, *Songlines* (1987), med handling fra Australien, og *Utz* (1988). Flere af hans bøger er blevet oversat til dansk og norsk.

mål. Chatwin brugte den rastløse energi som en kraft til at skabe og forvandlede dermed adspredelsen til en etos. Hos Chatwin står bevægelse ikke længere i modsætning til ubevægelighed.

Fra sin første roman *I Patagonien*, om eksilerede europæere, via de urokkelige tvillinger i *Det sorte bjerg*, den indebrændte og klaustrofobiske slavehandler Dom Francisco Felix de Souza i *Vicekongen af Quidar* og det verdensberømte epos om den australske mytologi *Drømmespor*, og til den sidste miniatyroman *Utz*, om porcelænssamleren Utz der både drømmer og anskuer livet og den politiske afbrydelse gennem de små figurers historier, oscillerer Chatwin mellem rastløshedens hengivelse og dens beherskelse. Hvad der optog ham var den marginale eksistens, den eksilerede karakter, ikke som en outsider, men som den fremmedhed der huserer i livets midte.

BRUCE CHATWIN, DRØMMESPOR

I de første mange år arbejdede Chatwin på en bog om nomader, med en ambition om at kunne forklare menneskeheden oprindelse og sjæl, en arkæologisk og etnografisk historie fra pyramiderne til vor tids Moses. Fra de arkaiske jægere over de pastorale vogtere over kvæg og jord og frem til civilisationens og økonomiens neurotiske rastløshed, ville han påvise at civilisationer ødelægger sig selv, går under eller ender i krig og tilraning, mens nomaden, der lever med usatheden og som er bærer af sit eget skjold, på forunderlig vis lever mere stabilt.

Chatwins romantiserende og altfor historiserende blik på nomaden blev aldrig til noget. Desmond Morris, forfatter til *Den nøgne abe*, foreslog for Chatwin helt at opgive ordet «nomade» og i stedet skrive en bog om selve menneskets behov for at vandre ud, for bevægelse, mobilitet.⁴ Denne bog blev heller ikke til noget. Men hans økologiske livspraksis og litteratur handler om at forvandle adspredelsen og desorienteringen til en ny form for humanisme hvor

sent

SEX -
SPESIAL

Torsdag 9. Februar
mellom 19 og 23 (18 år)

www.tekniskmuseum.no

NORSK
TEKNISK
MUSEUM